

Akademik Performans, Öğretim Üyelğine Yükseltme ve Yayın Destekleme Ölçütleriyle İlgili Bir Değerlendirme¹

An Evaluation of Criteria on Academic Performance, Tenure and Publication Support

Yaşar Tonta

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

06800 Beytepe, Ankara

E-posta: yasartonta[at]gmail.com

Web: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/tonta.html>

Öz: Atıf dizinlerinde listelenen dergilerin kalitesini ölçmek ve dergileri karşılaştırmak amacıyla geliştirilen dergi etki faktörü, makale etki puanı ya da atıf sayılarına dayanan h dizini gibi bibliyometrik yöntemler günümüzde araştırma değerlendirme, işe alma, akademik yükseltme, araştırma fonu dağıtma, yayın destekleme gibi amaçlar için de yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak söz konusu bibliyometrik yöntemler tek tek araştırmacıların ya da makalelerin kalitesini ölçmek için geliştirilmemiştir. Bu çalışmada dergi etki faktörü, atıf yarı yaşamı, makale etki puanı ve h dizininin üniversiteler ve TÜBİTAK tarafından akademik performans değerlendirme, öğretim üyelğine yükseltme ve yayın destekleme amacıyla kullanımı incelenmektedir. Bibliyometrik ölçümlerin amaç dışı kullanımının yol açtığı sonuçlarla ilgili örnekler verilmekte ve çeşitli önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: araştırma değerlendirme, akademik yükseltmeler, dergi etki faktörü, makale etki puanı, h dizini

Abstract: Bibliometric methods such as journal impact factor, article influence score, or h index based on number of citations were developed to measure and compare the quality of journals listed in citation indexes. Yet, they are increasingly being used nowadays for research assessment, hiring, tenure and academic promotion, research funding and publication support even though such metrics have not been developed to measure the quality of individual researchers or scientific articles. In this paper, we review the use of journal impact factor, cited half-life, article influence score and h index for academic performance assessment, academic promotion and publication support by universities and the Turkish Scientific and Technological Research Center (TÜBİTAK). Examples are provided regarding the consequences of using bibliometric measures beyond what they were originally designed for, and some recommendations are offered.

Key words: research assessment, academic promotions, journal impact factor, article influence score, h index

¹ Bu değerlendirmenin ilk sürümü 25 Eylül 2013 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyelğine Yükseltme ve Atanma Kriterleri Komisyonuna gönderilmiş ve aynı gün Öğretim Üyeleri Forumunda (hacettepe-forumu@googlegroups.com) da paylaşılmıştır.

Giriş

Bu çalışmanın amacı günümüzde yoğun bir biçimde tartışılan akademik performans ve öğretim üyeliğine yükseltme ölçütleri ile bibliyometrik ölçümlerin (measures) bilimsel yayınları desteklemek için kullanılması hakkında bir değerlendirme yapmaktır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından önerildiğinden bu yana gündemi işgal eden ve özellikle atıflara (citation) dayanan performans ölçütlerinin akademik yükseltmelerde büyük ölçüde belirleyici olduğu akademik topluluk üyesi herkes tarafından bilinmektedir. Benzeri bir biçimde, TÜBİTAK'ın atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan makalelere dergilerin etki faktörlerine göre destek verdiği de herkesçe bilinmektedir. Bu bakımdan akademik yükseltme ve yayın destekleme ölçütlerine göz atmakta, performans ölçütü olarak temel alınan dergi etki faktörü (journal impact factor), makale etki puanı (article influence score), h dizini (h index) gibi bazı katsayıları ve bu katsayıları hesaplamak için kullanılan kaynakların ne kadar isabetli seçildiğini sorgulamakta yarar vardır. Akademik performans değerlendirme, öğretim üyeliğine yükseltme ve TÜBİTAK'ın bilimsel yayınları destekleme kararlarına dayanak oluşturan bibliyometrik ölçümlerin gerçekte neyi ölçtüğünün sorgulanması, mevcut ölçütlerin iyileştirilmesine ya da daha iyi ölçütler geliştirilmesine katkıda bulunacaktır kanısındayız.

Akademik Performans Değerlendirme Ölçütleri

Bilimsel açıdan gelişmiş ülkeler belli sayısal değerlere dayanan dergi etki faktörü, h dizini katsayısı gibi performans ölçütlerine tek başına pek itibar etmemektedirler. Bu ülkelerde akademik yükseltmeler ya da ülke/üniversite bazında araştırma bütçelerinin kişisel olarak veya bölümler bazında dağıtımını daha çok akran değerlendirmelerine (peer review) dayanmaktadır. Örneğin, ABD'deki çeşitli üniversitelerde adaylar bir jüri tarafından araştırma, eğitim ve hizmet ölçütlerine göre değerlendirilmektedir. Akademik yükseltmelerde bir adayın bütün yayınları değil, sadece kendi seçtiği 5-10 yayın değerlendirilerek araştırmalarının özgünlüğü, önemi ve etkisi değerlendirilebilmektedir. Benzeri bir biçimde, Birleşik Krallık'ta yüksek öğretim kurumlarında yapılan araştırmaların kalitesi Araştırma Mükemmeliyet Sistemine (Research Excellence Framework, eski adı Research Assessment Exercise) göre ve bir uzmanlar paneli tarafından değerlendirilmekte ve üniversiteler/bölümler bu değerlendirme sonucuna göre araştırma bütçesinden pay almaktadırlar. Yayınların değerlendirilmesinde uzmanlardan oluşan alt panel üyelerinin dergi etki faktörlerini ya da herhangi bir dergi sıralamasını kullanmalarına izin verilmemektedir (Sgroi ve Oswald, 2013, s. F257).

Ülkemizde de akademik yükseltmelerde akran değerlendirmesi yapılmaktadır. Ancak akran değerlendirmesi, adayların YÖK ve üniversiteler tarafından konulan ve üniversitelere göre değişen minimum ölçütleri tutturdıkları ilgili komisyonlar tarafından onaylandıktan sonra yapılmaktadır. Bunun başlıca nedeni genelde birbirimize yeterince güven duymamamızdır. Jüriler tarafından gerçekleştirilen akran değerlendirmelerinde hile yapılmasından kaygılanırız. Bu nedenle de her şeyi önce bir sayısal değere endekslemeye çalışırız. Böylece, ilgili komisyon tarafından yapılan ön değerlendirme sonucunda bir adayın minimum koşulları sağladığını herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ve nesnel olarak saptadığımızı düşünür ve bu kararımızı somut (ama yanıltıcı olabilen) verilere dayanarak gerekçelendirebiliriz.

Ama ön değerlendirmeyi geçemeyen adaylar, ilgili komisyonların eserlerin özgün olup olmadığını belirleme yetkileri bulunmadığı gerekçesiyle idare mahkemelerinde dava açmaktadırlar. Örneğin, geçmişte atıf dizinleri kapsamındaki dergilerde özgün makalesi olmadığı gerekçesiyle doçentlik

başvurusu reddedilen bir aday, yayınların özgün olup olmadığına ön değerlendirmeyi yapan komisyonun değil, eserleri inceleyen jürinin karar verebileceğini öne sürerek dava açmış ve bu davayı kazanmıştır. Mahkeme ön değerlendirmeyi yapan komisyonun davacının doçentlik başvurusunu reddetmesini hukuka aykırı bulmuştur (Demircioğlu, 2013, s. 158). Ön değerlendirmeyi geçen bazı adaylar ise akademik yükseltmeyi bir hak olarak görmekteyler.²

İlgili komisyonlar tarafından yapılan ön değerlendirme kanımızca akran değerlendirmesinin önemini azaltmaktadır.

Öte yandan, akran değerlendirme raporları genelde mükemmel değildir. Jüri üyelerinden adayın minimum ölçütleri sağlayıp sağlamadığını kontrol etmeleri ve eserlerini değerlendirmeleri beklenmektedir. Ama çoğu akran değerlendirme raporlarında adayın özgeçmişi, yayın sayısı ve türleri vb. gibi zaten dosyada yer alan maddi bilgiler özetlenmekte, eserlerin özgünlüğü, önemi, etkisi vb. gibi hususlara pek değinilmemektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, jüri üyelerinin bir adayın bütün eserlerini layıkıyla inceleyecek zamana genelde sahip olmamalarıdır. Bir jüri üyesinin iki-üç ay içinde bu dosyalardaki tüm eserleri değerlendirmesi beklenmektedir. Bu süre aşıldığı takdirde adaylar özlük haklarındaki muhtemel kayıplar nedeniyle şikayetçi olabilmektedirler. Jüri üyelerinin eser değerlendirmesini layıkıyla yapabilmeleri için adayların dosyaya koyabilecekleri eser sayısının sınırlandırılması gerekir. Eserlerin özgünlüğünü, önemini ve etkisini vurgulayan raporların hazırlanabilmesi için jüri üyeleri özendirilmelidir.

Bu genel gözlemlerden sonra aşağıda akademik yükseltmelerde ve yayın desteklemede kullanılan dergi etki faktörü, makale etki puanı, h dizini katsayısı gibi bazı ölçütler incelenmektedir.

Atıf Dizinlerinin Akademik Performans Değerlendirme İçin Kullanımı

Akademik yükseltmelerde adaylar için Thomson Reuters tarafından yayımlanan atıf dizinlerinde (citation indexes) listelenen dergilerde yayın yapma koşulu getirilmiştir. Çünkü Science Citation Index (SCI), Science Citation Index Expanded (SCI Expanded), Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) atıf dizinlerine sadece belirli ölçütleri yerine getiren hakemli dergiler kabul edilmektedir. YÖK'ün akademik performans ölçümü için belirli ölçütler koyması kuşkusuz yerinde bir karardır. Bu karar akademisyenleri nispeten daha kaliteli dergilerde yayın yapmaya yöneltmiş ve aradan geçen zaman içinde akademisyenlerden beklenen performans eşliğini yükseltmiştir. Ancak YÖK'ün akademik yükseltme ölçütlerini ticari bir şirket tarafından yayımlanan atıf dizinlerine dayandırmasının daha sonra doğurabileceği olumsuz sonuçlar öngörülemez. Yaklaşık 10 yıl öncesine kadar bilimsel dergileri belli ölçütlere göre sınıflayan ve atıfları listeleyen Thomson Reuters şirketinin yukarıda anılan atıf dizinlerinden başka kaynak yoktu. Fakat daha sonra rakip şirketler ortaya çıktı. Örneğin, Elsevier firması Scopus adlı bir ürünle ortaya çıkarak Thomson Reuters'ın atıf dizinlerinde listelenen toplam dergi sayısından çok daha fazla sayıda dergide yayımlanan makaleleri ve bu dergilere yapılan atıfları listelemeye başladı.³ Bunun üzerine Thomson Reuters şirketi 2006 yılında "bölgesel genişleme" kararı alarak atıf dizinlerinde listelenen dergi

² Adayların haklarını aramalarından daha doğal bir şey olamaz. Ama, örneğin, 5-0 gibi kesin olumsuz değerlendirmelerde bile adaylar jüri üyelerini kolayca mahkemeye verebilmektedirler. Oysaki akademik yükseltmelerde son kararı istisnalar dışında üniversiteler ve akademisyenler vermelidir.

³ Bu bağlamda Web aracılığıyla erişilebilen yayınları ve bu yayınlara yapılan atıfları listeleyen Google Scholar'ı da anmak gerekir.

sayısını artırma politikası izlemeye başladı. O zamana kadar Türkiye’den sadece 5-6 dergide yayımlanan makaleler atıf dizinlerinde listelenirken, Thomson Reuters’ın bölgesel genişleme kararıyla birlikte dergi sayısı birden 80’e yaklaştı (Al ve Soydal, 2014).

Thomson Reuters’ın bölgesel genişleme kararı atıf dizinlerine kabul edilen az sayıda bilimsel dergisi olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de olumlu karşılandı. Kuşkusuz, Türkiye’de yayımlanan ve atıf dizinlerinde listelenen dergi sayısının yıllarca hiç artmamasını, ama Thomson Reuters’ın kararından sonra birden büyük bir sıçrama yapmasını ülkemizde bilimin hızla gelişmesine bağlamak çok naif bir yaklaşım olur (Al ve Soydal, 2011). Bu kararın Türkiye’deki üniversiteler ve akademisyenler üzerindeki olası etkileri henüz ayrıntılı bir biçimde incelenmemiştir. Örneğin, Thomson Reuters’ın bölgesel genişleme kararı sonucu atıf dizinlerine Türkiye’den eklenen dergilerde bir-iki yayını olan adaylar, deyim yerindeyse, bir gecede YÖK’ün akademik yükseltmeler için gereken minimum ölçütlerini yerine getirmiş oldular. Bu dergilerde yayını olan adaylar (en azından bu adayların bir kısmı) Thomson Reuters’ın söz konusu politika değişikliğinden de yararlanarak daha sonraki yıllarda doçentliğe, profesörlüğe yükseltildiler. Başka bir deyişle, bu politika değişikliğinin orta ve uzun vadede ülkemizde akademik performans için gereken eşik değerlerinin düşmesine yol açması kaçınılmazdır. Ama ne yazık ki bu konuda bir-iki istisna dışında nedense pek görüş bildirilmemiştir (Al ve Soydal, 2011; Balcı, 2011, 2014).

Ticari şirketler sadece paydaşlarına hesap verir. Bu nedenle ticari amaçlı bir şirketin bölgesel genişleme kararı almasına şirketin paydaşları dışında kimsenin bir diyeceği olamaz. Ama atama-yükseltme ölçütlerini ticari bir şirketin kararlarına endeksleyen YÖK’e bir diyeceğimiz olmalıdır. Çünkü şirket, diyelim ki, yakın gelecekte daha fazla genişleme kararı alarak hakemsiz dergilerde Türkçe veya başka dillerde yayımlanan makaleleri de listelemeye başlarsa, o zaman YÖK’ün ve üniversitelerin akademik performans ve atama-yükseltme ölçütleri tamamen geçersiz hale gelebilir. YÖK ve üniversiteler ticari şirketlerin atıf dizinlerine dayanan atama-yükseltme ölçütlerini mutlaka gözden geçirmelidir.

Dergi Etki Faktörleri

Bilindiği gibi, adayların atıf dizinlerinde listelenen dergilerde makale yayımlamış olmaları akademik yükseltmelerdeki en önemli koşullardan biridir. Adaylara bu dergilerde yaptıkları yayın sayısına ve **dergilerin etki faktörlerine** göre puan verilmektedir. Thomson Reuters şirketi Fen ve Sosyal Bilimler alanındaki dergiler için yıllık atıf verilerini içeren Journal Citation Reports’u (JCR) yayımlamaktadır. (Sanat ve İnsani Bilimler için böyle bir rapor hazırlanmamaktadır.)

Peki, bir derginin etki faktörü nedir ve tam olarak neyi ölçer? San Francisco Araştırma Değerlendirme Bildirgesi’nde (San Francisco Declaration on Research Assessment –DORA) de açıkça belirtildiği gibi dergi etki faktörü bir makaledeki araştırmanın bilimsel kalitesini ölçmek için değil, kütüphanecilere dergi seçiminde yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş bir ölçüttür (San Francisco, 2012). Bildirgede de vurgulandığı gibi, dergi etki faktörünün araştırma değerlendirme aracı olarak kullanılmasının sakıncaları literatürde ayrıntılı olarak belgelenmiştir (örneğin, atıf dağılımlarının çarpık olması; dergi etki faktörlerinin disiplinlere göre değişmesi, sadece araştırma makaleleri değil diğer tür katkılar da dikkate alınarak hesaplanması, editoryal politikalar aracılığıyla manipüle edilebilmesi; ve dergi etki faktörlerini hesaplamak için kullanılan verilerin saydam ve kamuya açık olmaması) (bkz. Casadevall ve Fang, 2014; Seglen, 1997).

Dergi etki faktörü bir derginin kalitesini, o dergide yayımlanan “ortalama makale”ye belli bir sürede kaç atıf yapıldığına bakarak ölçer. Örneğin, bir derginin etki faktörü 3 ise bu, o dergide yayımlanan bir makaleye belli bir süre içinde (genellikle yayımlandıktan sonraki 2 yıl içinde) **ortalama** 3 atıf yapılması anlamına gelir. Bu haliyle dergi etki faktörleri kütüphanecilerin abone olunacak dergileri saptamak ve bu dergileri disiplinler arası farkları da gözetererek birbiriyle karşılaştırmak için uzun süreden beri kullanılmaktadır. Çünkü kütüphaneci tek tek her makaleye kaç atıf yapıldığıyla ilgilenmez. Onun için önemli olan, belli bir dergide yayımlanan tüm makalelere diğer dergilerden ortalama daha çok ya da daha az atıf yapılmış olmasıdır.

Fakat ortalama dergi etki faktörünü alıp bu değere bakarak bir dergide yayımlanan makalenin bilimsel kalitesini değerlendirmek çok farklı bir şeydir. Dergi etki faktörü ortalamayı yansıttığından, bu ortalama, örneğin, etki faktörü 3 olan bir dergide yayımlanan her makaleye belli bir sürede en az 3 atıf yapılacağı anlamına gelmez. Hatta o makaleye atıf yapılacağı anlamına bile gelmez. Atıfların makalelere dağılımı çarpık olduğundan dergilerde yayımlanan az sayıdaki makaleye ortalamanın çok üstünde atıf yapılırken, makalelerin büyük bir kısmına çok seyrek atıf yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır (Marx ve Bornmann, 2013, s. 62-63). Bu durum şöyle bir örnekle açıklanabilir: Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye’de ortalama yıllık hane halkı kullanılabilir geliri 2012’de 26.577 lira olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2012). Nüfusun en çok kazanan %20’lik diliminin toplam geliri, en az kazanan %20’lik diliminin toplam gelirin sekiz katıdır. Nüfusun %20’si toplam gelirin neredeyse yarısını (%46,6) paylaşırken, geriye kalan %80’i toplam gelirin diğer yarısını paylaşmıştır. Başka bir deyişle, nüfusun %80’i ortalama gelirin altında bir gelire sahipken Türkiye’de herkesin ortalama 26.577 lira geliri olacağını varsaymak ne kadar gerçekçiye, atıfların makalelere dağılımının çarpık olduğu bir durumda ortalamaya bakarak bir makalenin belli sayıda atıf alacağını varsaymak da o kadar gerçekçi olur.⁴

Atıfların makalelere dağılımının çarpık olması dergilerin etki faktörlerine de yansımaktadır. 2012’de Thomson Reuters’ın atıf dizinlerinde listelenen yaklaşık 11.500 derginin %43’ünün etki faktörleri 0 ile 1 arasındadır (Al ve Soydal, 2014). Yani bu dergilerde yayımlanan bir makaleye yayımlandıktan sonraki yaklaşık 2 yıl içinde ortalama bir ya da daha az atıf yapılmaktadır (buna yazarların kendilerine yaptıkları atıflar da dahildir). Türkiye’de yayımlanan ve Thomson Reuters’ın atıf dizinlerinde listelenen dergilerin etki faktörleri ise çok daha düşüktür. JCR’nin 2012 yılı verilerine göre Türkiye kökenli ve SCI’de dizinlenen 54 Fen Bilimleri dergisinin 49’unun etki faktörü 1’den düşük, 5’inin ise 1 ile 2 arasındadır (ortalama=0,466, ortanca=0,396). Aynı şekilde, SSCI’de dizinlenen 12 Sosyal Bilimler dergisinin tamamının etki faktörleri 1’in altındadır (ortalama=0,263, ortanca=0,246).⁵ Başka bir

⁴ Aslında gerek atıfların çarpıklığı gerekse gelir dağılımındaki eşitsizlik bu örnekte verilenden daha da çarpıcıdır. En çok atıf alan makalelere ya da en çok kazananlara doğru gidildikçe aradaki fark giderek açılmaktadır. Örneğin, atıfların büyük bir kısmı toplam makalelerin sadece %1’ini oluşturan atıf klasiklerine (citation classics) yapılmaktadır. Genel olarak 400’den fazla atıf yapılan yayınlar “atıf klasiği” olarak adlandırılmaktadır. Araştırmacı sayısı az olan bilimsel disiplinlerde bir yayına 100 atıf yapılması bu yayının “atıf klasiği” sayılması için yeterli olmaktadır (Garfield, t.y.). Benzeri bir biçimde, ABD’nin net özel varlıklarının üçte ikisi nüfusun %5’inde toplanmış olup, en zengin 400 Amerikalının serveti, 150 milyon Amerikan vatandaşının toplam servetinden daha fazladır (Schulz, 2011). Gelir dağılımındaki eşitsizlik başka ülkelerde nüfusun en çok kazanan %10, %5 ve %1’lik dilimleri için de hesaplanmaktadır. TÜİK’in elinde olan bu veriler yayımlanırsa Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliği sorunu ile ilgili çok daha kapsamlı araştırmalar yapılabilir.

⁵ Etki faktörü ortalamaları ve ortancaları Thomson Reuters tarafından yayımlanan Journal Citation Reports’ta (2012) listelenen Türkiye adresli dergi verilerine dayanarak hesaplanmıştır. TÜBİTAK ULAKBİM’in sayfasında Thomson Reuters (2013) atıf dizinlerinde yer alan Türkiye adresli toplam 70 dergi listelenmektedir (Haziran

deyişle, bu dergilerde yayımlanan bir makaleye yaklaşık 4 ile 8 yılda 1 atıf yapılmaktadır. Etki faktörleri son derece düşük olan bu dergilerin hemen hemen tamamının Thomson Reuters'ın bölgesel genişleme kararından sonra atıf dizinlerine dahil edildiği unutulmamalıdır.

Kısaca söylemek gerekirse, dergilerin kalitesini ölçmek amacıyla geliştirilen dergi etki faktörü akademik yükseltmelerde tek tek makalelerin ya da akademisyenlerin kalitesini ölçmek için kullanılmaktadır. Dergi etki faktörünün bu amaçla kullanımını Anthony van Raan "ölümcül günah" olarak nitelendirmektedir. JCR'yi yayımlayan Thomson Reuters şirketi de dergi etki faktörünün tek tek makalelerin kalitesini ölçmek için kullanılması taraftarı değildir (Marx ve Bornmann, 2013, s. 62-63).

Kaldı ki, etki faktörü ne kadar düşük olursa olsun, bir dergi sırf atıf dizinlerinde listeleniyor diye de adaylara puan verilmektedir. Bu hesaba göre, örneğin, atıf dizinlerinde yer alan bir dergide yayımlanan ama hiç atıf almayan iki makale Türkiye'de doçentliğe yükseltmek için genellikle yeterli olabilmektedir. Öte yandan, adayların etki faktörü yüksek dergilerde yayımlanan ve çok sayıda atıf alan makaleleri de aynı ölçüte göre değerlendirilmekte ve puanlanmaktadır. Oysa bilimde etki yapan ve yayımlanan toplam makalelerin %1'ini oluşturan en çok atıf alan makaleler Temel Bilim Göstergeleri (Essential Science Indicators) adı altında ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir.

TÜBİTAK belki de bu durumu göz önüne alarak atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayın yapan araştırmacılara verdiği destek miktarını hesaplamak için 2013 yılında yeni bir algoritma geliştirmiştir (TÜBİTAK, 2013a). 2013 yılına kadar dergiler etki faktörü katsayılarına göre kabaca A, B, C, D diye sınıflandırılmakta ve destek miktarı da buna göre belirlenmekteydi (UBYT Programı, 2012). Yeni geliştirilen algoritma ile her alandaki dergiler belirli ölçütlere göre sıralandıktan sonra yazarlara her derginin TÜBİTAK tarafından hesaplanan etki faktörüne göre 500 lira ile 5000 lira arasında değişen parasal destek verilmektedir. TÜBİTAK'ın dergi etki faktörleri yüksek dergilerde yayın yapan yazarlara daha fazla destek vermesi ilk bakışta doğru gelebilir. Çünkü etki faktörü yüksek bir dergide yayımlanan "ortalama" bir makaleye atıf yapılma olasılığı etki faktörü düşük bir dergide yayımlanan "ortalama" bir makaleye atıf yapılma olasılığından daha yüksektir. Ama burada gene aynı hataya düşülmektedir: Dergilerin kalitesini ölçmek için kullanılan dergi etki faktörü spesifik bir makalenin kalitesini ölçmek için kullanılmaktadır. Kaldı ki, daha önce de vurguladığımız gibi, atıfların makalelere dağılımı normal olmadığından, derginin etki faktörü bilinse bile o dergide yayımlanan bir makaleye kaç atıf yapılacağı normal dağılım kuramına göre ortalama esas alınarak kolayca tahmin edilemez.

Benzeri bir yaklaşım bazı üniversitelerde yeni geliştirilen ölçütlerde de göze çarpmakta, atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayın yapan adaylara ilgili dergilerin etki faktörlerine göre doğrusal olarak artan puanlar verilmesi öngörülmektedir (etki faktörü 0 ile 1 arasında olan dergilerde yayımlanan makaleler için 20 puan, 1-2 arası 25 puan, 2-3 arası 30 puan, vs.) (Hacettepe, 2013a, s. 3). Bu yaklaşım dergilerin hem genelde hem de kendi disiplini içinde etki faktörü katsayılarına göre eşit dağıldığı varsayımına dayanmaktadır. Ama bu varsayım gerçeği yansıtmamaktadır. Daha önce de vurguladığımız gibi, dergilerin yaklaşık yarısının etki faktörü 1'in altındadır. Oysa etki faktörü 5'in üzerinde olan dergilerin oranı toplam dergilerin %4'ünden azdır (Al ve Soydal, 2014).

2013). Bu tabloda Türkiye adresli her dergi için toplam yayın sayısı, bu yayınlara yapılan toplam atıf sayısı ve "etki değeri ortalaması" (toplam atıf sayısı/toplam yayın sayısı) verilmektedir. TÜBİTAK ULAKBİM tarafından hesaplanan etki faktörü ortalaması daha yerleşik bir ölçev (metrik) olan JCR etki faktörü ile karıştırılmamalıdır.

Dergi etki faktörlerinin disiplinlere göre değiştiğini de gözden uzak tutmamak gerekir. Sosyal Bilimler dergilerinin etki faktörleri Fen Bilimlerininkinden çok daha düşüktür. Çünkü Sosyal Bilimlerde baskın yayın türü dergi makalesi değil, genellikle kitaptır. Thomson Reuters son yıllarda Book Citation Index (BKCI) adıyla kitaplarda yapılan atıfları da listelemeye başlamıştır. Ancak kitap atıf dizininde listelenen kitap sayısı henüz 40.000 civarında olduğundan bu kaynak performans değerlendirmelerinde kullanılmamalıdır.

Dergi Etki Faktörleri ve TÜBİTAK Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı

Yukarıda TÜBİTAK'ın 2013 yılında etki faktörü yüksek dergilerde yayımlanan makalelerin yazarlarına Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı (UBYT) kapsamında daha fazla destek vermek için yeni bir algoritma geliştirdiğini belirtmiştik. Bu yazının konusu başlangıçta TÜBİTAK'ın geliştirdiği algoritmayı kapsamlı bir biçimde değerlendirmek değildi. Dergilerin TÜBİTAK'ın yeni algoritmasına göre nasıl sıralandığını kısaca açıklayıp söz konusu algoritmanın inceltmesi (rafine edilmesi) gerektiğini belirten bir dipnot koymayı amaçlamıştık. Ancak araştırma sırasında TÜBİTAK'ın algoritmasının 2014 yılında yeniden değiştirildiği ortaya çıktı. Bu nedenle TÜBİTAK UBYT Programında atıf dizinlerinin nasıl kullanıldığına kısaca değinmekte yarar vardır.

Daha önce de belirtildiği gibi, TÜBİTAK 2013 yılına kadar atıf dizinlerinde listelenen dergileri JCR'de yayımlanan dergi etki faktörlerine göre A, B, C, D kategorilerine ayırmakta ve dergi faktörü en yüksek dergilerde yayımlanan makalelerin yazarlarına buna göre destek vermekteydi (TÜBİTAK, 2008). 1993'ten beri devam eden UBYT Programındaki destek miktarı 2012 yılında 1300 lira ile 217 lira (Sosyal Bilimlerde 2600 lira ile 433 lira) arasında değişmekteydi (UBYT Programı, 2012).

2013 yılında kabul edilen TÜBİTAK Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı Uygulama Esaslarında destek miktarlarını hesaplama yöntemi değiştirildi (TÜBİTAK, 2013a).⁶ 2013 yılına kadar JCR'nin dergi etki faktörlerini kullanan ve her alandaki en yüksek etki faktörüne sahip dergilerin ilk %25'lik dilimini A, ikinci %25'lik dilimini B, geri kalan %50'lik dilimini de C grubu dergiler diye sınıflayarak bu dergilerde yayımlanan her makalenin yazarına verilecek destek miktarını belirleyen TÜBİTAK,⁷ 2013 yılından başlayarak kendi dergi etki faktörünü tanımladı. TÜBİTAK daha önce yaptığı gibi JCR'nin her konu alanındaki dergileri "kendi aralarında 5 yıllık impakt parametrelerine göre 'büyükten küçüğe' sırala"mak yerine (Dergi, 2012), bu sefer kendi dergi etki faktörünü JCR'nin beş yıllık dergi etki faktörü değeriyle o dergide yayımlanan makalelere yapılan atıfların ortalama yarı-yaşam (cited half-life) süresini birbiriyle çarparak hesaplamaya başladı. Bütün dergiler kendi alanlarında "TÜBİTAK dergi etki faktörü" katsayısına göre sıralandı. TÜBİTAK dergi etki faktörü ortalamanın iki standart sapma üstünde olan dergilere 100, iki standart sapma altında olanlara 0 puan verildi. Diğer dergilerin puanları ise her alanda JCR'de dizinlenen dergi sayısı dikkate alınarak doğrusal bir dönüştürüm formülüyle hesaplandı. TÜBİTAK'ın hesapladığı dergi etki faktörü en yüksek (100) dergilerde yayımlanan makalelerin yazarlarına 5000 lira, etki faktörü en düşük (0) dergilerde yayımlanan makalelerin yazarlarına 500 lira verilmesi kararlaştırıldı.

⁶ Uygulama Esaslarının (TÜBİTAK, 2013a) ekinde hesaplama yöntemiyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

⁷ Sosyal Bilimler dergileri için son %50'lik dilim ikiye ayrılarak ilk %40'ı C, son %10'u da D grubu dergiler olarak sınıflanmaktaydı (bkz. Dergi, 2012). Daha sonra Fen Bilimlerinde C grubu dergilerde, Sosyal Bilimlerde ise D grubu dergilerde yayımlanan Türkiye adresli makalelere destek uygulaması kaldırılmıştır (UBYT Uygulama, 2012).

TÜBİTAK'ın etki faktörü yüksek dergilerde yayın yapan araştırmacıları özendirmek ve onlara daha yüksek parasal destek sağlamak için geliştirdiği bu algoritma da dergilerin kalitesini ölçmek için geliştirilen bir ölçeğin (metric) makalelerin kalitesini ölçmek için kullanılmasından başka bir şey değildir. TÜBİTAK, algoritma geliştirilirken iki yıllık etki faktörü yerine beş yıllık etki faktörünün ve atıf yarı yaşamının kullanıldığını ve daha duyarlı bir ölçek geliştirildiğini öne sürebilir. Ancak dergilerin JCR'de yayımlanan beş yıllık etki faktörleri de çarpık bir dağılım sergilemektedir (çoğu derginin beş yıllık JCR etki faktörü 0 ile 1 arasındadır). Öte yandan, bir derginin atıf yarı yaşam süresinin o derginin değeriyle bir ilgisi yoktur (Journal, 2012). Bir derginin atıf yarı yaşamı o dergide yayımlanan makalelere belli bir yılda yapılan atıfların yarısının (ortanca) son kaç yıl içinde yapıldığı anlamına gelmektedir. Örneğin, bir derginin atıf yarı yaşamı 6 yılsa, bu rakam o dergide yayımlanan bir makaleye yapılması beklenen toplam atıfların yarısının makale yayımlandıktan sonraki ilk 6 yıl içinde, diğer yarısının da ondan sonraki yıllarda yapılması anlamına gelmektedir. Dergilerin atıf yarı yaşam süreleri disiplinlere göre değişmektedir.

Tıp ve Mühendislikte literatür nispeten daha hızlı eskidiğinden dergilerin atıf yarı yaşamları çok daha kısayken, Sosyal ve İnsani Bilimlerde bu süre çok daha uzundur. Başka bir deyişle, etki faktörü ne kadar yüksek bir dergide yayımlanırsa yayımlansın tıpla ilgili bir makaleye uzun yıllar sürekli atıf yapılması beklenemez. Bu yönüyle atıf yarı yaşamı literatürün “eskimesiyle” (literature obsolescence) ilgilidir. Literatür eskimesi bilimsel yayınların etkisinin ve buna bağlı olarak kütüphanelerde kullanımının zamanla azalmasını ifade etmektedir (Tonta ve Ünal, 2008, s. 337). Kütüphaneciler koleksiyon yönetimi ve arşivlemede dergilerin yarı yaşam verilerinden yararlanmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak TÜBİTAK tarafından hazırlanan bir çalışma belgesi bildiğimiz kadarıyla yoktur. Anlaşıldığı kadarıyla TÜBİTAK, JCR beş yıllık etki faktörüyle atıf yarı yaşamını kullanarak Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimlerdeki dergilerin etki faktörleri arasında bir denge sağlamaya çalışmıştır.⁸ Çünkü Fen Bilimlerindeki dergilerin genellikle etki faktörleri Sosyal Bilimlerinkilerden daha yüksek, buna karşılık Fen Bilimlerindeki dergilerin atıf yarı yaşamları ise daha kısadır.⁹ TÜBİTAK algoritmasında yayın yaşamına yeni başlayan dergilerin atıf yarı yaşamının nasıl hesaplandığı açık değildir.

Ancak yeni algoritmanın bu dengeyi pek sağlayamadığı ve istenen sonucu vermediği anlaşılmaktadır. Örneğin, TÜBİTAK'ın 2013 yılına kadar uyguladığı sınıflamada en yüksek desteği alan A sınıfı bazı Arkeoloji dergileri yeni algoritma ile en düşük destek (500 lira) alan dergiler arasında değerlendirilmiştir (Batmaz, 2013). Benzeri bir durum Bilgibilim ve Kütüphanecilik alanındaki dergiler için de gözlenmiş, *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, *Journal of Informetrics* gibi daha önce TÜBİTAK tarafından etki faktörü yüksek A sınıfı dergiler arasında değerlendirilen bu dergiler yeni algoritmaya göre 2013 yılında artık en az desteklenen dergiler arasında yer almıştır.

⁸ Ya da, pek ihtimal vermek istemese de, belki de TÜBİTAK, “Türkiye’deki akademisyenlerin bilimsel çalışmalarını makale başına daha çok sayıda ve daha uzun yıllar boyunca atıf alan uluslararası bilimsel dergilere yönelme”yi hedeflemiştir (Batmaz, 2013, s. 18). Eğer TÜBİTAK'ın amacı buysa, atıf yarı yaşamının bir makalenin “daha uzun yıllar boyunca atıf almasıyla” bir ilişkisi yoktur. Hangi disiplinde olursa olsun yayımlanan makalelere yıllar geçtikçe giderek daha seyrek atıf yapılacağını ya da bir süre sonra hiç atıf yapılmayacağını kabul etmek gerekir.

⁹ JCR’de atıf yarı yaşamları 10 yıldan daha uzun olan dergilerin yarı yaşamı “>10” olarak kaydedilmektedir. TÜBİTAK algoritmasına göre dergi etki faktörleri hesaplanırken yarı yaşamı 10 yıldan uzun olan dergiler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Toplam atıf sayısı 100’den az olan dergilerin atıf yarı yaşamı katsayıları hesaplanmamaktadır (Journal, 2012).

TÜBİTAK muhtemelen bu ve benzeri eleştirileri ve Thomson Reuters'ın Türkiye temsilciliğinin uyarısını (Yaltırak, 2014, s. 18) dikkate alarak 2014 yılında destek algoritmasında değişiklik yapmış ve dergilere verilecek destek miktarını belirlemede atıf yarı yaşamını bırakarak JCR'nin "makale etki puanı"nı (Article Influence Score) kullanmaya karar vermiştir (TÜBİTAK, 2013b; 2014 Yılı, 2014). Makale etki puanı hesaplanamayan dergiler için ise beş yıllık etki faktörü ve atıf yarı yaşamı kullanılmaya devam edilecektir. Bir dergide yayımlanan makalelerin etki puanı bütün JCR atıf ağına dayanarak hesaplanmakta, atıflar sık atıf alan dergilerden geliyorsa Google'ın PageRank algoritmasında olduğu gibi daha ağırlıklı olarak değerlendirilmekte ve makale etki puanının disiplinler arası karşılaştırmalarda kullanılabileceği öne sürülmektedir (Arendt, 2010).¹⁰

TÜBİTAK'ın 2014 yılında destek verdiği dergilerin listesi ve destek miktarları web sitesinde vardır,¹¹ ama 2013 yılı için böyle bir liste bulunmamaktadır.¹² Bu nedenle iki liste arasında nasıl bir ilişki olduğu incelenememiştir. Ancak yukarıda anılan Batmaz'ın (2013) çalışmasında yer alan Arkeoloji dergilerine TÜBİTAK'ın 2012 ve 2013 yıllarında verdiği destek miktarları 2014 yılındaki destek miktarları da eklenerek güncelleştirilmiştir (Tablo 1). Her üç yıla ait verisi olan 13 Arkeoloji dergisine verilen TÜBİTAK destek miktarları Şekil 1'de gösterilmektedir.

2012 yılında A grubunda sınıflanan ve o zaman en yüksek miktarda (2600 lira) destek alan 13 Arkeoloji dergisinden sadece üçü (*Amer. Antiquity*, *Cambridge Archaeol. J.* ve *J. of Archaeol. Science*) 2013'te yeni geliştirilen algoritmaya göre yapılan sıralamada en yüksek miktarda desteğe layık görülmüştür. Geri kalan 10 dergiye ise 2012'deki destek miktarından çok daha düşük miktarlarda destek verilmiştir. 2014'te makale etki puanına göre yapılan sıralamada ise sadece iki dergiye (*J. of Archaeol. Science* ve *Antiquity*) en yüksek miktarda destek verilmiştir. Üç dergi 2012'deki destek miktarından daha fazla desteğe layık görülmüş, geri kalan sekiz dergi ise 2012'deki destek miktarlarından daha düşük destek almıştır. 2013'te 1897 lira olan ortalama destek miktarı 2014'te 2254 liraya yükselmiştir. Fakat her iki yıl için de verilen destek miktarları 2012 yılındakinden daha düşüktür.

2013 ve 2014 yıllarında verilen destek miktarları arasında orta düzeyde bir korelasyon saptanmıştır (Pearson's $r = 0,59$). Uygulanan algoritmaların tek tek dergilerin sıralaması üzerindeki etkisi ise daha çarpıcı gözükmemektedir. Sadece bir dergi (*J. of Archaeol. Science*) her iki yılda da en üst sırada yer almıştır. 2013'te en yüksek destek verilen iki derginin destek miktarları %26 ve %13 oranında düşmüştür. 2013 yılında nispeten düşük (1553 lira) destek verilen *Antiquity* dergisi 2014'te en yüksek desteği almıştır. 2013'te en düşük destek alan dört dergiden biri olan *J. of Near Eastern Studies* dergisinin destek miktarı ise tam sekiz kat artmıştır.

¹⁰ Makale etki puanının hesaplanması dergi etki faktörünün hesaplanmasından çok daha karmaşıktır. Dergi etki faktörünün hesaplanmasında bir makaleye önceki iki yılda yapılan atıflar dikkate alınırken, makale etki puanının hesaplanmasında beş yıllık atıflar dikkate alınmaktadır. Arendt'in (2010) çalışmasında hem dergi etki faktörünün araştırma değerlendirmede neden kullanılmaması gerektiği konusundaki literatür incelenmekte hem de dergiler için makale etki puanının hesaplanmasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler içeren Carl Bergstrom'un (makale etki puanı algoritmasının geliştiricisi) makalelerine atıf yapılmaktadır.

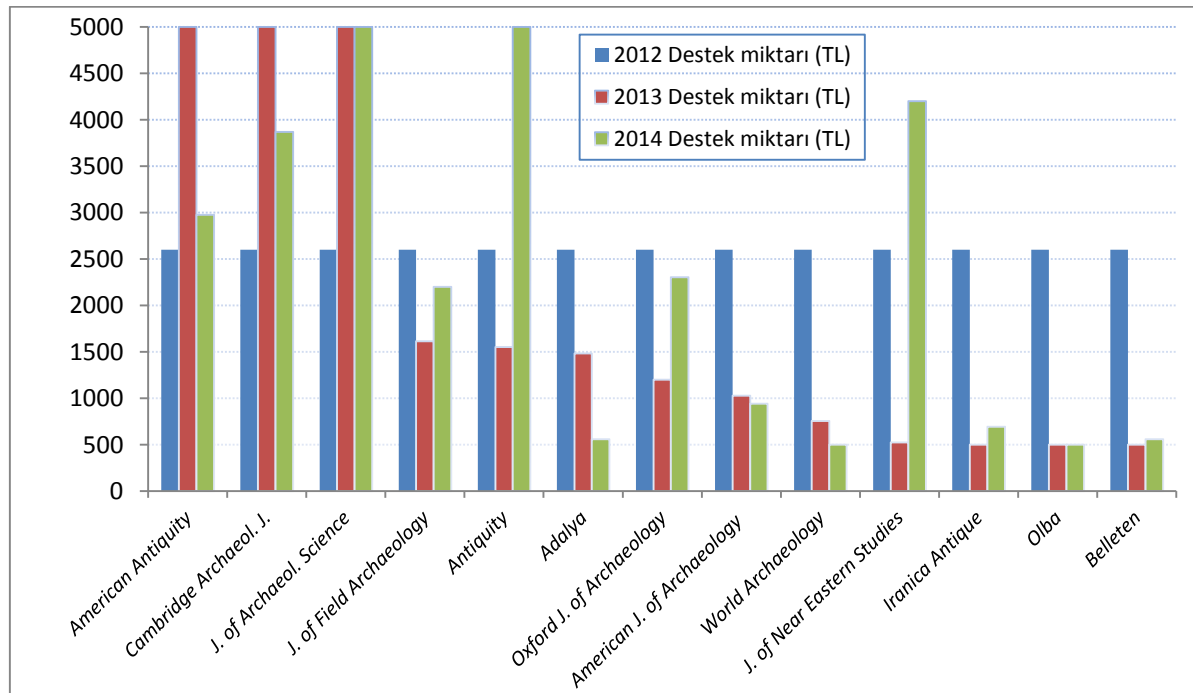
¹¹ Bkz. 2014 yılı UBYT Programı dergi listesi: <http://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/hizmetlerimiz/ubyt-yayin-tesvik-programi>.

¹² TÜBİTAK'ın 2013 yılında destek verdiği dergiler bir arama motoru aracılığıyla sorgulanabiliyordu. Halen web sitesinde "2013 UBYT Dergi Listesi" sayfası vardır (<http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ubyt/dergilist.php>), ancak bu sayfada hiç bir dergi listelenmemektedir. Ama 2013 yılı dergi listesi TÜBİTAK'ta olmalıdır.

Tablo 1. TÜBİTAK UBYT Programına göre Arkeoloji dergilerine verilen destek miktarları (2012-2014)

Dergi adı	2012		2013		2014	
	UBYT Sınıfı	Destek miktarı (TL)	UBYT puanı	Destek miktarı (TL)	UBYT puanı	Destek miktarı (TL)
American Antiquity	A	2600	100	5000	74	2976
Cambridge Archaeological Journal	A	2600	100	5000	87	3869
Journal of Archaeological Science	A	2600	100	5000	100	5000
Journal of Field Archaeology	A	2600	50	1613	62	2202
Antiquity	A	2600	48	1553	100	5000
Adalya*	A	2600	47	1484	11	559
Oxford Journal of Archaeology	A	2600	39	1201	63	2304
American Journal of Archaeology	A	2600	34	1028	31	943
World Archaeology	A	2600	24	757	0	500
Archaeological Dialogues	A	2600	10	548	--	--
Journal of Near Eastern Studies	A	2600	7	523	91	4201
Near Eastern Archaeology	--	--	4	506	64	2342
Iranica Antiqua	A	2600	1	500	21	695
Olba*	A	2600	0	500	0	500
Bellesten*	A	2600	0	500	11	559
Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology (TUBA-AR)*	--	--	0	500	--	--

Not: “*” işaretli dergiler Türkiye’de yayımlanmaktadır. Dergi listesi ile dergilerin 2013 yılı UBYT puanı ve destek miktarları Batmaz’dan (2013) alınmıştır. Dergiler 2013 yılı UBYT destek puanına göre sıralanmıştır. UBYT puanları ve destek miktarları en yakın tam sayıya yuvarlanmıştır. Miktarlar makalelere verilen desteği yansıtmaktadır (vaka analizi, editöre mektup, vd. hariç). 2012 ve 2014 yılı verileri için bkz. UBYT Programı (2012). 2014 yılı UBYT Programı dergi listesi için bkz <http://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/hizmetlerimiz/ubyt-yayin-tesvik-programi>.

Şekil 1. Arkeoloji dergilerine verilen TÜBİTAK destek miktarları (2012-2014).

Sadece 13 Arkeoloji dergisine dayanarak TÜBİTAK'ın 2013 ve 2014 yıllarında dergileri sıralamak için kullandığı algoritmalar hakkında bir genelleme yapmak kuşkusuz doğru olmaz. Ama iki sıralamanın birbirinden çok farklı olduğu da bir gerçektir. Nitekim yakın zamanda yayımlanan bir analizde aynı durumun Yerbilimleri dergileri için de geçerli olduğu, çok prestijli bazı dergiler (örneğin, *Tectonics*) de dahil toplam 286 Yerbilimleri dergisinden 160'ının sıralamada aşağı düştüğü ve buldukları sınıfın altına indiği, dergi listesinin yıldan yıla "allak bullak" olmasının hesaplamada atıf yarı yaşamının kullanılmasından kaynaklandığı ve Yerbilimleri dergilerinin %49'unun 2014'te yanlış konumlandırıldığı vurgulanmaktadır (Yaltırak, 2014, s. 18).

Dahası, TÜBİTAK'ın 2014'ten itibaren uygulamaya başladığı JCR makale etki puanı ile 2013 yılına kadar uyguladığı dergi etki faktörü arasında temelde büyük bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Dergi etki faktörü yüksek olan dergilerde yayımlanan makalelerin etki puanları da genelde yüksek çıkmaktadır. Arendt'in (2010) araştırmasında 2007 yılında JCR Science Edition'da yer alan toplam 5900 dergiye ait etki faktörleri ile makale etki puanları karşılaştırılmış, makale etki puanlarının dergi etki faktörlerinde olduğu gibi disiplinden disipline büyük farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bütün disiplinler için dergi etki faktörleriyle makale etki puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı yüksek bir korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır (Pearson's $r(172) = 0,896$, $p < 0,001$). Yüksek etki faktörleri gözlenen disiplinlerde makale etki puanları da genelde yüksektir. Dahası, makale etki puanları da tıpkı dergi etki faktörleri gibi disiplinden disipline farklılıklar göstermektedir. En yüksek ortanca makale etki puanı en düşük olanından 8,5 kat daha fazladır (aynı oran etki faktörleri için 9,6 kattır). Arendt (2010) çalışmasının sonunda etki faktörleri için geçmişte yapılan uyarıların makale etki puanları için de geçerli olduğunu; her iki ölçeğin de dergileri değerlendirmeye yardımcı olmak için geliştirildiğini; bu puanların formüsel olarak akademik yükseltmelerde bölümlere verilecek destek miktarını saptamada ya da personeli veya tek tek makaleleri sıralamada kullanılamayacağını vurgulamaktadır.

TÜBİTAK'ın dergi etki faktörü, makale etki puanı gibi dergilerin kalitesini ölçmek için geliştirilen bibliyometrik ölçümleri o dergilerde yayımlanan makalelerin kalitesini ölçmek için kullanması bazı soru işaretleri yaratmaktadır. Son üç yılda iki kez değişen uygulama esasları ve dergilere verilen desteğin yıldan yıla değişmesi güvensizlik yaratmaktadır. Yaltırak'ın (2014, s. 18) deyişiyle, "dergiler barometre gibi düşüp yükselmektedir." Bu tür kararlar alınırken en azından literatürün kapsamlı bir biçimde incelenmesi ve bilimsel yayınları desteklemek için kullanılacak ölçümlerin özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde araştırılması gerekmektedir.

TÜBİTAK'ın UBYT Programının kapsamlı bir biçimde gözden geçirilmesi ve bu destek programına son verilmesi ciddi bir biçimde düşünülmelidir. Bu konu daha önce de gündeme getirildi ve çeşitli açılardan sorgulandı (örneğin, zaten temel görevlerinden biri araştırma yapmak ve sonuçlarını yayımlamak olan öğretim elemanlarına UBYT programı kapsamında destek verilmesi, kaynakların daha verimli bir biçimde kullanılıp kullanılmayacağı, UBYT Programının sürdürülebilirliği, vd.) (Al, 2010). UBYT Programının başarıya ulaşmasının temel göstergelerinden biri olarak yıllara göre atıf dizinlerinde yayımlanan Türkiye adresli yayın sayısının artması ve Türkiye'nin yayın sayısı açısından uluslararası sıralamada ilk 20 ülke arasında yer alması gösterilmektedir.

UBYT Programının uygulamaya konulduğu ilk yıllarda farkındalığın artmasında ve atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayın yapmaları için araştırmacıları cesaretlendirmede kuşkusuz katkısı olmuştur. Ancak yayın sayısının artışında bu tür yayınlara destek verilmesinden çok, Türkiye'de üniversite sayısının artmasıyla birlikte araştırmacı sayısının artmasının ve akademik yükseltmelerde

atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayın yapma zorunluluğu getirilmesinin çok daha büyük payı olmuştur kanısındayız. Yayınlar destek verilmesiyle yayın sayısının artışı arasında pozitif bir korelasyon olabilir. Benzeri bir biçimde yayınlar destek verilmesiyle giderek artan sayıda Türkiye adresli yayının etki faktörü nispeten daha düşük bilimsel dergilerde yayımlanması arasında da pozitif bir korelasyon gözlenebilir. Ama pozitif korelasyon iki değişken arasında her zaman sebep-sonuç ilişkisi (nedensellik) olduğu anlamına gelmeyebilir.

Kaldı ki, UBYT Programının atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan Türkiye adresli yayın sayısının artışına doğrudan etkisi konusunda yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tablo 2’de TÜBİTAK UBYT Programı kapsamında 2007-2012 yılları arasında atıf dizinlerinde yayımlanan Türkiye adresli yayın sayısı, UBYT desteği alan yayın sayısı ve destek miktarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. UBYT desteği alan yayınların Türkiye adresli yayınlara oranı son yıllarda %56’dan (2007) %37’ye (2012) düşmüştür. Bu düşüşün 2008’den itibaren UBYT kapsamında desteklenen C grubundaki Fen Bilimleri dergilerinde yayımlanan Türkiye adresli yayınlara yılda bir kez destek verilmesinden kaynaklandığı kanısındayız. 2010’dan sonra “Türkiye adresli uluslararası yayınların niteliğinin artırılması amacıyla” Fen Bilimlerinde C grubu, Sosyal Bilimlerde D grubu dergilerde yayımlanan makalelere destek uygulaması tamamen kaldırılmıştır (UBYT Uygulama, 2012).¹³

Tablo 2. Türkiye adresli yayınlara TÜBİTAK UBYT Programına göre verilen destekler (2007-2012)

Yıl	Türkiye adresli yayın sayısı	UBYT desteği alan yayın sayısı	UBYT desteği alan yayınların tüm yayınlara oranı (%)	Toplam destek miktarı (x1000 TL)	Ortalama destek miktarı (TL)
2007	24.181	13.453	56	10.750	799
2008	25.109	12.272	49	7.800	636
2009	28.342	12.879	45	7.840	609
2010	29.140	13.139	45	8.770	667
2011	29.652	11.342	38	8.010	706
2012	31.457	11.503	37	8.012	697

Not: Türkiye adresli yayın sayısı için bkz. Türkiye (2013). UBYT desteği alan yayın sayısı ve toplam destek miktarı için bkz. Ulusal (2013, Tablo 1, s. 11). Yüzdeler ve ortalama destek miktarları en yakın tam sayıya yuvarlanmıştır.

Yapılan değişikliğin Tablo 2’deki verilere ne kadar yansıdığından emin değiliz. Elimizde toplam destek miktarının A, B ve C türü yayınlara dağılım oranlarıyla ilgili veri bulunmamaktadır. Ancak desteklenen yayınların oranı 2008’de %49’dan 2012’de %37’ye, yayın sayısı ise 12.272’den 11.503’e (yaklaşık %6 düşüş) düşmesine karşın, makale başına ortalama destek miktarı sadece %9 artmıştır. Başka bir deyişle, desteklenen yayın sayısı nispeten azalmasına ve toplam destek miktarı (yaklaşık yılda 8 milyon lira) hemen hemen aynı kalmasına karşın, bu kararın Türkiye adresli uluslararası yayınları etki faktörü nispeten daha yüksek olan A ve B sınıfı dergilere yönlendirmedeki etkisi sınırlı kalmıştır. 2013 yılında geliştirilen yeni algoritmaya göre kaç yayına destek verildiği ve verilen toplam destek miktarı ise henüz açıklanmamıştır.

¹³ Aynı duyuruda Türkiye’de yayımlanan ve Web of Science’ta dizinlenen, fakat henüz etki faktörleri belirlenmemiş Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler dergilerinde yayımlanan Türkiye adresli yayınlara etki faktörleri belirlenene kadar C grubundan destek verileceği ve bu desteğin yazar başına yılda iki kez ile sınırlandırılacağı bilgisi yer almaktadır (UBYT Uygulama, 2012).

Gerek 2013'te gerekse daha sonra 2014'te yapılan değişikliklerin Türkiye adresli uluslararası yayınların kalitesinin artırılmasına nasıl hizmet edeceği henüz belli değildir. Yaltırak'ın (2014) analizine göre "UBYT'nin sınıflamasının en çarpıcı sonucu . . . C grubuna giren dergilerin UBYT'de A ve B gruplarına yükselmesidir. Bunun sayesinde daha kolay yayın yapılan dergilere doğru bir yönelim oluşacak ve bu maddi olarak teşvik edilmiş olacaktır."

Yukarıda da değindiğimiz gibi, UBYT Uygulama Esaslarının ve dergi sıralama algoritmalarının sık sık değiştirilmesi ve bu değişikliklerin bibliyometri literatürü yeterince incelenmeden gerçekleştirilmesi sisteme duyulan güvenin sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle TÜBİTAK UBYT Programının farklı bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesi gerektiği kanısındayız.

H Dizini

H dizini (h index) 2005 yılında Hirsch tarafından önerilmiştir (Hirsch, 2005). H dizini kabaca bir adayın atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan n sayıdaki makalesinin her birine en az n atıf yapılması anlamına gelmektedir. H dizini bir araştırmacının ömür boyu elde ettiği bilimsel başarıyı üretkenlik ve etki açısından ölçmeyi hedeflediğinden büyük bir ilgiyle karşılanmış, bu dizin zamanla üniversitelerin, yayıncıların, ülkelerin, hatta tek tek makalelerin performansını ölçmek için de kullanılmaya başlanmıştır (Al, 2008, s. 267; Schubert, 2009). Hirsch'in makalesi kısa zamanda bir "atıf klasiği" haline gelmiştir.

H dizini hem dünya çapında hem de Türkiye'de büyük ilgi çekmesine rağmen, h diziniyle ilgili çok sayıda eleştiri yayımlanmıştır. H dizini formülü bizzat Hirsch tarafından 2007'de ortak yazarlığı da içerecek şekilde değiştirilmiştir. 2010'da ise Hirsch, h dizininin hesaplanmasındaki en önemli eksikliğin her makalenin ortak yazar sayısının dikkate alınmaması olduğunu, bunun da farklı ortak yazarlık örüntüleri olan kişileri karşılaştırırken hataya yol açabileceğini açıkça kabul etmiştir (Hirsch, 2007, s. 19193 ve Hirsch, 2010, s. 742'den aktaran: Bensman, 2013, s. 31). H dizininin bazı mantıksal gereklilikleri karşılamadığı, birinci sınıf bir entellektüel başarı örneği olmaktan çok, "zekice bir buluş" olduğu öne sürülmüştür. H dizininin bu eleştirilere ve zamanın testine dayanarak uygulamada kullanılan standart bir gösterge olup olmayacağı merak edilmektedir (Rousseau, García-Zorita ve Sanz-Casado, 2013, s. 299).

H dizininin zamanla akademik yükseltmelerde de bir ölçüt olarak kullanılması gündeme gelmiştir. H dizininin akademik performans değerlendirme için kullanılması kanımızca son derece yanlıştır. Yukarıda Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler dergilerinin etki faktörlerinin ve dolayısıyla bir makalenin aldığı ortalama atıf sayısının farklı olduğunu vurgulamıştık. Bir örnek vermek gerekirse, 2008-2012 yılları arasında Ekonomi alanında en çok atıf yapılan makalenin atıf sayısı 60 iken, Fen Bilimlerinde en çok atıf yapılan makale için bu sayı 1000'in üzerindedir (Sgroi ve Oswald, 2013, s. F256). Hatta aynı bilim dalında bile dergilerin etki faktörleri birbirinden çok farklı olabilmektedir. Örneğin, Kimya alanında yayımlanan bir makalenin aldığı ortalama atıf sayısı ile Matematiktekininki arasında büyük fark vardır. Çünkü bu alanlardaki araştırmacı sayıları (ve dolayısıyla bir makaleye atıf yapacak potansiyel araştırmacı sayısı), dergi sayıları ve buna bağlı olarak yayın sayıları eşit değildir. İlgili dallardaki araştırmacıların h dizini katsayıları da bu durumu yansıtır. Çünkü bir araştırmacının h dizini katsayısı yayınlarına yapılan atıf sayılarına dayanarak hesaplanır.

Öte yandan, çeşitli üniversitelerde adaylara, yayınlarına yapılan atıf başına genellikle küçük bir puan (örneğin, yarım puan) verilmektedir. Yani atıfların bu zamana kadar akademik yükseltmelerdeki etkisi ihmal edilebilir düzeydedir. Oysaki h dizini katsayısı tamamen atıf sayısına dayanmaktadır. Akademik yükseltmelerde ağırlıklı olarak h dizininin kullanılması aslında minimum ölçütlerin büyük ölçüde atıflara dayandırıldığı köklü bir politika değişikliği anlamına gelmektedir. Üniversitelerin bu tür bir politika değişikliğine gitmeyi planladıkları kanısında değiliz. Akademik yükseltmelerde h dizininin bir ölçüt olarak kullanılmak istenmesi büyük ölçüde araştırmacıların atıf sayılarının ve h dizini katsayılarının atıf dizinleri veri tabanlarından yararlanılarak kolayca hesaplanabilmesinden kaynaklanmaktadır.

H dizini zamanla ilgilidir. Çok parlak çalışmalar yapmış olsa bile matematikçi bir yardımcı doçentin h dizini katsayısının istenen düzeye gelmesi için genellikle uzun bir süre geçmesi gerekmektedir. Öte yandan bir profesörün yeni yayın yapmıyor olsa bile daha önce yaptığı yayınlara atıf alma olasılığı vardır. Bu bakımdan bir profesörün h dizini katsayısı belirlendikten sonra doçentinki profesörünkinin yüzde şu kadarı olmalı gibi ölçütlerin ne anlam ifade ettiği üzerinde dikkatle düşünülmelidir (Hacettepe, 2013a). Bu, örneğin, nispeten daha kıdemli profesörlerden oluşan bölümlerde istenen h dizini katsayılarının diğerlerinininkinden daha yüksek olması anlamına gelebilir. H dizini katsayılarının akademik performans değerlendirmek amacıyla çeşitli disiplinlere göre normalize edilmediği de gözden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle, JCR'de listelenen disiplin sayısının yüksekliği dikkate alındığında, her yıl profesör, doçent ve yardımcı doçentlerden istenecek minimum h dizini katsayılarının atama ve yükseltme komisyonları tarafından kolayca belirlenmesi ve bu sistemin pürüzsüzce işlemesi beklenmemelidir (Hacettepe, 2013a).

Sosyal Bilimlerde ise akademik performans değerlendirmek için h dizini kesinlikle kullanılmamalıdır. Çünkü, literatürde “uyuyan güzel” diye geçen ve yayımlandıktan çok sonra atıf almaya başlayan az sayıdaki makale hariç tutulacak olursa, Tıpta ve Fen Bilimlerinde bir makaleye yayımlandıktan sonraki birkaç yıl içinde atıf yapılmadıysa, daha sonraki yıllarda bu makaleye atıf yapılma olasılığı büyük ölçüde düşmektedir. Başka bir deyişle Tıp, Mühendislik ve Fen Bilimlerindeki yayınların “anıdalık dizini” (immediacy index, bir yayının yayımlandığı yıl içinde aldığı atıf sayısı) daha yüksektir ama literatür daha hızlı eskimektedir. Oysa Sosyal Bilimlerde durum tam tersidir: Yayımlandıktan yıllar sonra da makalelere atıf yapılabilmektedir. Bu nedenle Sosyal Bilimler alanındaki dergilerin etki faktörleri hesaplanırken iki yıl yerine beş yıllık bir pencere kullanılması sürekli gündeme gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ilgili literatürün bibliyometrik özellikleri dikkate alınmadan Sosyal Bilimlerdeki araştırmacıların ya da bu alanda yayımlanan makalelerin kalitesini ölçmek için h dizini ve dergilerin etki faktörü katsayıları kullanılmamalı ve diğer disiplinlerinkilerle karşılaştırılmamalıdır. Bu katsayılar Fen Bilimlerinkilerden oldukça farklıdır. Hatta Sosyal Bilimler altındaki değişik disiplinlerde bile bu katsayılar (tıpkı Kimya ve Matematikte olduğu gibi) birbirinden farklıdır.

Sosyal Bilimler dergilerinin %57,5'inin etki faktörleri 0 ile 1 arasında, %28'inin ise 1 ile 2 arasındadır (Al ve Soydal, 2014). Sosyal Bilimlerde doçentliğe yükseltmek için bir adayın en az iki makalesine (kendine atıflar hariç) ikişer atıf (h dizini=2, toplam atıf sayısı 4), profesörlüğe yükseltmek için en az üç makalesine üçer atıf (h dizini=3, toplam atıf sayısı 9) almasının tam olarak ne anlam ifade ettiği üzerinde dikkatle düşünülmelidir (Hacettepe, 2013b). Bu nedenle h dizininin akademik yükseltmelerde niçin kullanılmaması gerektiğini bir örnekle açıklayalım. Diyelim ki, daha önce bir yayını olan ve bu yayınına 2 atıf yapılmış olan bir aday, etki faktörü 2 olan ve atıf dizinlerinde listelenen bir dergide bir makale daha yayımlayarak Sosyal Bilimlerde doçentliğe yükseltmek için

gereken ön koşulu yerine getirdi. Bu aday için bir sonraki ön koşul ikinci yayınına da 2 atıf yapılmasını beklemek olacaktır. Adayın makalesinin "ortalama" bir makale ve makalenin yayımlandığı derginin atıf yarı yaşının da 5 yıl olduğunu varsayalım. Bu durumda adayın söz konusu makalesine (yayımlandığı derginin etki faktörü 2 olduğu için) 2 yıl içinde 2 atıf yapılması beklenebilir. Ancak derginin atıf yarı yaşı 5 yıl olduğundan bu 2 atıfın 1'inin makale yayımlandıktan sonraki 5 yıl içinde, diğerinin de daha sonraki yıllarda yapılması söz konusudur. Aday profesörlüğe yükseltmek için başvuruyorsa hem söz konusu makaleye en az 3 atıf yapılması hem de daha önce yayımlanan 2 makalesine 3'er atıf yapılması için daha da uzun süre beklemek durumunda kalacaktır.

Kolayca görülebileceği gibi bu bekleme süreleri çok uzayabilir. Hatta yayımlanmasının üzerinden uzun süre geçmesine rağmen adayın makalesine hiç atıf da yapılmayabilir. Hesaplama kolaylığı açısından yukarıdaki örnekteki dergi etki faktörü (2) ile atıf yarı yaşının (5) Sosyal Bilimler dergilerini tam olarak yansıtmadığı gerçeği de gözden uzak tutulmamalıdır. (Sosyal Bilimler dergilerinin etki faktörü genelde daha düşük, atıf yarı yaşı ise nispeten daha uzundur.) H dizininin zamanla ilgisine yukarıda dikkat çekmiştik. Ancak makalelere yapılan atıfların zaman geçtikçe doğrusal biçimde artması, dolayısıyla araştırmacıların h dizini katsayılarının da buna bağlı olarak yükselmesi beklenmemelidir.

Daha önce değindiğimiz gibi, h dizini katsayısının Web of Science kullanılarak kolayca hesaplanabilmesi bunun akademik yükseltmelerde de kullanılmasının makul karşılanmasına yol açmış olabilir. Hatta h dizini yüksek olan adayların düşük olan jüri üyelerince değerlendirilmemesi gerektiği de düşünülebilir. Mevcut uygulamada atıf dizinlerinde yayınları olan, bu yayınlarına atıf yapılan adayların daima en az bu özelliklere sahip olan jüri üyelerince değerlendirilip değerlendirilmediği de üzerinde durulması gereken bir başka konudur. H dizininin nispeten daha yüksek olduğu alanlar için ya da h dizini katsayısı o alanın ortancasından çok farklı olan araştırmacılar için bu yaklaşım bir dereceye kadar geçerli olabilir. Fakat bazı alanlarda h dizini katsayıları çok düşüktür. Bu bakımdan, örneğin, h dizini 2 olan bir araştırmacının yayınları ile h dizini 3 olan bir araştırmacının yayınlarını akademik performans (özellikler, önem ve etki) açısından nesnel olarak değerlendirmek ve sağlıklı karşılaştırmalar yapmak pek kolay değildir.

Kaldı ki, adayların muhtemelen önemli bir kısmı genellikle YÖK tarafından konulan minimum ölçütleri tutturduktan hemen sonra akademik yükseltme için başvuru yapmaktadırlar. Bu tür veriler üniversitelerin atama ve yükseltme komisyonları tarafından toplanmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla, adayların örneğin A1 kapsamında ortalama kaç yayınlı doçentliğe ya da profesörlüğe başvurdukları kolayca ortaya çıkarılabilir.

Doçentlik ve profesörlük için minimum ölçütlerin atıf dizinlerinde listelenen dergilerde kabaca 2 ile 5 yayın yapmak olduğu göz önüne alınacak olursa, bu adayların çoğunun h dizini katsayıları da ancak en fazla bu üst sınırlara kadar çıkabilir. Çünkü, tanım gereği, atıf dizinlerinde örneğin 3 makalesi yayımlanan bir adayın h dizini katsayısı da Web of Science temel alınacak olursa 3'ten daha büyük olamaz.

Öte yandan, akademik yükseltme ve atama ölçütlerinde genellikle minimum koşulları yerine getiremeyen adaylara seçenekler sunulmaktadır. Örneğin, h dizini katsayısı istenenden düşük olan

¹⁴ Örneğin, 28 Ağustos 2013 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Senatosu toplantısında yapılan bir sunumda dönemlere göre (2005-2012 ve 2012-2013) adayların yükseltme ve atama puanları karşılaştırmalı olarak verilmektedir (http://hacettepe.edu.tr/akademik/taslak/SENATO_SUNUM.pdf).

adayların A1 kapsamında yayın yapmaları koşuluyla minimum ölçütleri tutturmuş sayılmaları önerilmektedir (Hacettepe, 2013b). Ancak A1 sınıfı bir makale yayımlamakla bu makaleye 2 ya da 3 atıf almanın birbirinden çok farklı şeyler olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan atama ve yükseltme ölçütleri bu tür seçenekler sunularak “zenginleştirilmemelidir”.¹⁵ Bu tür bir strateji izlemenin Türkiye’deki yüksek öğretim ve araştırma-geliştirmeye makro düzeydeki katkılarının -sonuçlar rahatsız edici dahi olsa- herkes tarafından sorgulanması gerekmektedir.

H dizininin hesaplanmasında genellikle sadece Thomson Reuters atıf dizinlerinde listelenen dergilerde yayımlanan makalelerdeki atıflar dikkate alınmaktadır (Web of Science). Ama bilimsel yayınların etkisi sadece atıf dizinlerinde listelenen dergilerle sınırlı değildir. Nitekim günümüzde Scopus ve Google Scholar’da, Web of Science dışında kalan dergilerdeki atıflar da dikkate alınarak h dizini katsayısı hesaplanmaktadır. Dolayısıyla, Thomson Reuters’ın h dizini katsayıları diğerlerinininkinden çok daha düşüktür. Ayrıca gelecekte yapılması muhtemel politika değişiklikleri h dizini katsayılarını büyük ölçüde etkileyecektir. Örneğin, Thomson Reuters’ın 2006 yılında aldığı bölgesel genişleme kararının araştırmacıların h dizini katsayılarını da etkilemiş olduğu unutulmamalıdır.

H diziniyle ilgili bu ve benzeri sorunlar giderilmedikçe h dizini nispeten kısa dönemli performans değerlendirmelerinde kullanılmamalıdır.

H dizini, dergi etki faktörü ve diğer bibliyometrik yöntemlerin akademik yükseltmelerde kullanılmaması yönündeki önerilerimiz akademisyenlerin performanslarının değerlendirilmemesi gerektiği biçiminde kesinlikle yorumlanmamalıdır. Türkiye gerek akademisyen başına yayın sayısı gerekse bu yayınlara yapılan atıf sayısı açısından modern akademik dünyanın çok gerisindedir. Kariyerlerinin başlangıcında akademik yükseltme amacıyla birkaç yayın yapmak zorunda olan akademisyenler akademik unvanlarını elde ettikten sonra hiç araştırma/yayın yapmasalar bile düşük performansları nedeniyle herhangi bir yaptırımla karşılaşmadan görevlerine devam etmektedirler (Kutlar, Kabasakal ve Ekici, 2013, s. 657). Bu bakımdan Türkiye’deki akademik performans değerlendirme ve yükseltme ölçütlerinin köklü bir biçimde gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Akademik performans ölçütleri Türkiye’de yaklaşık 20 yıldır akademik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle gerek öğretim üyeleri gerekse üniversitelerin, YÖK’ün ve TÜBİTAK’ın yöneticileri performans ölçütleriyle ilgili en azından biraz bilgi sahibidirler. Ancak, az bilgi tehlikelidir. Temelde akademik performans ölçmek amacıyla tasarlanmamış olan dergi etki faktörü, h dizini gibi bazı bibliyometrik ölçümleri akademik performans ya da yayınların kalitesini ölçmek ve öğretim üyeliğine yükseltmek için kullanmak kişilerin yaşamlarını ve kariyerlerini etkileyen bazı hatalara yol açabilir (Hudson ve Laband, 2013, s. F201). Bu çalışmada bu ölçümlerin bu amaçlarla kullanımında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar incelenmiştir.

Thomson Reuters’ın atıf dizinlerinden yararlanılarak kolayca elde edilebilen ya da hesaplanabilen bu tür bibliyometrik yöntemler Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de akademik performans değerlendirmek ya da üniversiteleri sıralamak amacıyla kullanılmaktadır. Başka amaçlarla hazırlanan

¹⁵ Yakın geçmişte saygın bir üniversitemizde bu yola başvurularak (bilimsel toplantılarda oturum yönetmek de dahil olmak üzere) birbirinin yerine geçen onlarca ölçüt tanımlanmış ve adaylar bu ölçütlere göre doçentliğe ve profesörlüğe yükseltilmişlerdir.

atıf dizinlerine dayanan listelerin akademisyenlerin ya da yayınların kalitesini ölçmek için kullanılması uzmanlar tarafından “ölümcül günah” olarak nitelendirilmesine karşın, söz konusu ülkelerdeki üniversiteler ve araştırmaları destekleyen kurumlar bu tür bibliyometrik yöntemlerin “ölümcül cazibesi”ne kapılmaktadır (Van Raan, 2005). Özellikle dergi etki faktörleri “fakirin atıf analizi” (poor man’s citation analysis) aracı haline gelmiştir (Marx ve Bornmann, 2013). Örneğin, Tayland Araştırma Fonu yayınlara verilen krediyi bir araştırmacının makale sayısı ile bu makalelerin yayımlandığı dergilerin etki faktörlerinin ortalamasını birbiriyle çarparak belirlemektedir (Arendt, 2010). Türkiye’de de *Nature*, *Science* gibi etki faktörü yüksek dergilerde makalesi yayımlananlara TÜBİTAK tarafından 25.000 liraya kadar ödeme yapılmasının düşünüldüğü söylenmektedir. Aynı şekilde, YÖK’ün de yakın gelecekte üniversitelerin araştırma bütçelerini bibliyometrik ölçütleri (etki faktörleri, atıf sayıları, vd.) temel alarak dağıtması gündemdedir. Hatta bazı üniversitelerde bu tür ölçütler zaten uygulanmaktadır.

İşin ilginç yanı, farklı amaçlarla geliştirilen bibliyometrik ölçümlerin tek tek araştırmacıların ya da yayınların kalitesini ölçmek için kullanılmasına akademisyenler de sessiz kalmaktadırlar. Çalışmanın başında andığımız San Francisco Araştırma Değerlendirme Bildirgesini (2012) imzalayan 500’e yakın kurum arasında Türkiye’den Bilim Akademisi (bilimakademisi.org) dışında herhangi bir üniversite ya da kurum bulunmamaktadır. Bildirgeyi kişisel olarak imzalayan yaklaşık 11.000 imzacının sadece birkaçı Türkiye’denir.¹⁶ San Francisco Bildirgesinde dergi etki faktörü gibi dergiye dayalı ölçümlerin tek tek araştırma makalelerinin kalitesini ölçmek, araştırmacıların katkılarını değerlendirmek, araştırmacıları işe almak ve yükseltmek ve araştırmalara fon sağlamak için kullanılmaması yönünde genel bir öneri yer almaktadır. Bildirgede daha sonra çeşitli paydaşlar (fon sağlayanlar, kurumlar, yayıncılar, bibliyometrik ölçüm bilgilerini sağlayan örgütler ve araştırmacılar) için daha spesifik öneriler getirilmiştir. Araştırmacıların, fon dağıtma, işe alma, akademik yükseltme gibi komitelerde görev aldıkları zaman adayların yayınlarını bibliyometrik değerlere bakarak değil, yayınların bilimsel içeriklerini inceleyerek değerlendirmeleri; bu tür ölçümleri ve göstergeleri adayın makalelerinin etkisini desteklemek amacıyla kullanmaları; ve dergi etki faktörlerinin uygun olmayan biçimde kullanılmasına dayanan araştırma değerlendirme uygulamalarına meydan okumaları önerilmektedir (San Francisco, 2012).

Akademik performans değerlendirme, araştırma değerlendirme ve bilimsel yayınları destekleme kararlarında yayınların bilimsel içeriklerinin özgünlük, önem ve etki açısından incelenmesinde akran değerlendirmesi esas alınmalıdır. Dergiler için geliştirilen dergi etki faktörü, h dizini gibi bibliyometrik ölçümler tek tek yayınların kalitesini ölçmek için değil, akran değerlendirmesini desteklemek için kullanılmalıdır. TÜBİTAK, YÖK ve üniversiteler atıf dizinlerine dayanan ve Thomson Reuters’tan kolayca elde edilen dergi etki faktörü, h dizini, makale etki puanı, atıf yarı-yaşı, anındalık dizini gibi bibliyometrik yöntemlerin “ölümcül cazibesi”ne kapılmamalıdır. Bu yöntemlerin hangi amaçlarla ve hangi işlevler için geliştirildiği ilgili kurumlarca araştırılmalı, konuyla ilgili zengin literatür kapsamlı bir biçimde ve titizlikle gözden geçirilmelidir. Araştırmacılar bibliyometrik yöntemlerin bilimsel kaliteyi ölçmek için hatalı kullanımına karşı çıkmalıdırlar.

Akademik performans değerlendirme ölçütleri, bilimsel yayınları destekleme kararları, üniversite sıralamaları herkesi (üniversiteler, araştırmacılar, araştırmalara fon sağlayan kurumlar, vd.) yakından

¹⁶ <http://am.ascb.org/dora/> adresinden erişilen grafikte bildirgeyi imzalayan toplam kişi sayısının ülkelere göre dağılım yüzdeleri verilmektedir. Türkiye’nin payı %0’dır (sıfır) (<http://am.ascb.org/dora/images/june032013-analysis.png>).

ilgilendirmektedir. Gerek makro gerekse mikro düzeyde araştırmacıların katkılarını bibliyometrik yöntemler de dahil olmak üzere çeşitli yöntemlerle değerlendirmek ve geleceğe yönelik araştırmalar yapmak için TÜBİTAK ya da YÖK bünyesinde enstitüler ya da araştırma merkezleri kurulmalıdır. Bilgi yönetimi, bibliyometri, bilimetri (scientometrics), veri bilimi (data science), araştırma değerlendirme ve bilim ve teknoloji araştırmalarının her birinin ayrı birer uzmanlık alanı olduğu unutulmamalıdır. Bilimsel kaliteyi ölçmek için yapılan çalışmalarda ve geliştirilen ölçütlerde ilgili disiplinlerdeki bilgi birikimi mutlaka dikkate alınmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışmanın bir önceki sürümünü okuyarak görüş ve önerilerini paylaşan Dr. Umut Al'a teşekkür ederim.

Kaynakça

- 2014 yılı UBYT Programı teşvik miktarları hesaplama yöntemine dair bilgi notu. (2014). 25 Haziran 2014 tarihinde http://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/ubyt_2014_hesap.pdf adresinden erişildi.
- Al, U. (2008). Bilimsel yayınların değerlendirilmesi: h-endeksi ve Türkiye'nin performansı. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 263-285.
- Al, U. (2010, 15 Ocak). Atıf dizinlerinde yayın yapılması nereye kadar desteklenecek? *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, 23(1191): 14-15. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/CBT.pdf> adresinden erişildi.
- Al, U. ve Soydal. İ. (2011, 21 Ocak). Atıf dizinlerinin değişen yapısı. *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, 24(1244), 12-13. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/CBT2.pdf> adresinden erişildi.
- Al, U. ve Soydal. İ. (2014). Akademinin atıf dizinleri ile savaşı. (yayın aşamasında).
- Arendt, J. (2010). Are article influence scores comparable across scientific fields? *Issues in Science and Technology Librarianship*, No. 60. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.istl.org/10-winter/refereed2.html> adresinden erişildi.
- Balcı, M. (2011). Yüksek sayıda makalenin sırrı. *Matematik Dünyası*, no. 4, s. 9-13. 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.matematikdunyasi.org/arsiv/PDF/11_04_9_13_makale.pdf adresinden erişildi.
- Balcı, M. (2014). Türkiye adresli bilimsel yayınlar ve etik. 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.youtube.com/watch?v=r_drE2iVKXw&feature=youtu.be adresinden erişildi.
- Batmaz, A. (2013, 14 Haziran). Türkiye'de bilim üretimi ve arkeoloji. *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, (1369), 18. 25 Haziran 2014 tarihinde [http://www.arkeolojikhaber.com/?p=2569](http://www.arkeolojikh Haber.com/?p=2569) adresinden erişildi.
- Bensman, S.J. (2013). Eugene Garfield, Francis Narin, and PageRank: The theoretical bases of Google search engine. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1312/1312.3872.pdf> adresinden erişildi.
- Casadevall, A. ve Fang, F.C. (2014). Causes for the persistence of impact factor mania. *mBio*, 5(2). 25 Haziran 2014 tarihinde <http://mbio.asm.org/content/5/2/e00064-14.full.pdf> adresinden erişildi.
- Demircioğlu, M.Y. (2013). Doçentlik sınavında idari süreç. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (109), 141-176. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1325> adresinden erişildi.

- Dergi gruplama yöntemi. (2012). 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ubyt/dergi_grup.uhtml adresinden erişildi.
- Garfield, E. (t.y.). Short history of Citation Classics commentaries. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://garfield.library.upenn.edu/classics.html> adresinden erişildi.
- Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Kriterleri Taslağı Genel (GSF ve ADK hariç). (2013a). 25 Haziran 2013. 30 Ocak 2014 tarihinde <http://www.hacettepe.edu.tr/akademik/taslak/GENEL.pdf> adresinden erişildi.
- Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Kriterleri Taslağı Sosyal Bilimler Alanları. (2013b). 25 Haziran 2013. 30 Ocak 2014 tarihinde <http://www.hacettepe.edu.tr/akademik/taslak/GENEL.pdf> adresinden erişildi.
- Hirsch, J.E. (2005). An index to quantify an individual's scientific research output. *PNAS*, 102(46), 16569-16572.
- Hirsch, J.E. (2007). Does the h index have predictive power? *PNAS*, 104(49), 19193-19198.
- Hirsch, J.E. (2010). An index to quantify an individual's scientific research output that takes into account the effect of multiple coauthorship. *Scientometrics*, 85(3), 741-754.
- Hudson, J. ve Laband, D.N. (2013). Using and interpreting journal rankings: Introduction. *The Economic Journal*, 123(570), F199–F201.
- Journal Citation Reports. (2012). Philadelphia, PA: Thomson Reuters.
- Journal cited half-life. (2012, May 22). 25 Haziran 2014 tarihinde http://admin-apps.webofknowledge.com/JCR/help/h_ctdhl.htm adresinden erişildi.
- Kutlar, A., Kabasakal, A. ve Ekici, M.S. (2013). Contributions of Turkish academicians supervising PhD dissertations and their universities to Economics: an evaluation of the 1990-2011 period. *Scientometrics*, 97, 639-658.
- Marx, W. ve Bornmann, L. (2013). Journal Impact Factor: "the poor man's citation analysis" and alternative approaches. *European Science Editing*, 39(2), 62-63. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ease.org.uk/sites/default/files/aug13pageslowres.pdf> adresinden erişildi.
- Rousseau, R., García-Zorita, C. ve Sanz-Casado, E. (2013). The h-bubble. *Journal of Informetrics*, 7, 294-300.
- San Francisco Declaration on Research Assessment: Putting science into the assessment of research. (2012, December 16). 25 Haziran 2014 tarihinde <http://am.ascb.org/dora/files/SFDeclarationFINAL.pdf> adresinden erişildi.
- Schubert, A. (2009). Using the h-index for assessing single publications. *Scientometrics*, 78(3), 559-565.
- Schulz, T. (2011, October 28). Has America become an oligarchy? *Spiegel Online International*. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.spiegel.de/international/spiegel/the-second-gilded-age-has-america-become-an-oligarchy-a-793896.html> adresinden erişildi.
- Seglen, P.O. (1997, February 15). Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research. *British Medical Journal*, 314(7079):498-502. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.dcsience.net/seglen97.pdf> adresinden erişildi.
- Sgroi, D. ve Oswald, A.J. (2013). How should peer-review panels behave? *The Economic Journal*, 123(570), F255–F278.
- TÜBİTAK Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı Uygulama Esasları. (2008). 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/mevzuat/esaslar/ESASLAR_V_2.pdf adresinden erişildi.
- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı Uygulama Esasları. (2013a). 28 Ocak 2014 tarihinde http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/esaslar_v_2_vers.2.pdf adresinden erişildi.

- TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik Programı Uygulama Esasları. (2013b). 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/esaslar_v_2_vers.2_2.pdf adresinden erişildi.
- TÜİK. (2012). Türkiye İstatistik Kurumu gelir ve yaşam koşulları araştırması, 2012. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13594> adresinden erişildi.
- Türkiye adresli toplam yayın sayısı. (2013). 9 Şubat 2014 tarihinde http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/yayin/bilimsel_yayin/top_yayin_sayisi.uhtml adresinden erişildi.
- Thomson Reuters Web of Science atıf veri tabanlarında (SCI, SSCI, AHCI) indekslenmekte olan Türkiye adresli bilimsel dergiler. (2013). 25 Haziran 2014 tarihinde http://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/tr-yayin_haz_13.pdf adresinden erişildi.
- Tonta, Y. ve Ünal, Y. (2008). Dergi kullanım verilerinin bibliyometrik analizi ve koleksiyon yönetiminde kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3): 335-350. 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/523/516> adresinden erişildi.
- UBYT Programı 2012 yılı teşvik miktarları. (2012). 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ubyt/tesvik.uhtml> adresinden erişildi.
- UBYT Uygulama Esasları'nda değişiklik. (2012). 25 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ubyt/haberler.uhtml> adresinden erişildi.
- Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (TÜBİTAK ULAKBİM) [2012 Yılı Faaliyet Raporu]. (2012). 25 Haziran 2014 tarihinde http://www.ulakbim.gov.tr/hakkimizda/faaliyet/faaliyet_oz_12.pdf adresinden erişildi.
- Van Raan, A.F.J. (2005). Fatal attraction: conceptual and methodological problems in the ranking of universities by bibliometric methods. *Scientometrics*, 62(1), 133–43.
- Yaltrak, C. (2014, 21 Mart). TÜBİTAK yayın teşvik sistemini değiştirmeli! *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, (1409), 18.